

О. І. Гулич

Перспективи України та її регіонів у реалізації соціогуманістичної парадигми розвитку туристично- рекреаційного сектору економіки

Обґрунтовано необхідність оновлення парадигми «сталого розвитку» і переходу до гармонійного цивілізаційного розвитку із врахуванням його духовної складової. Вказано на значення і завдання рекреації і туризму у забезпеченні гуманістичного вектора розвитку суспільства. Особливу увагу приділено основній (базовій) просторовій формі туристично-рекреаційної діяльності – ландшафту – його гуманістичному ресурсному потенціалу і його гуманістичним цінностям, ландшафтно-рекреаційним гуманістичним ресурсам, нетиповій складовій ландшафту – духовній. Закцентовано на потребі розширеного трактування функціонування туристично-рекреаційної території і запропоновано визначати його як соціогуманістичний потенціал, де туристично-рекреаційний потенціал розглядається як його складова. Згідно із засадами гармонійного розвитку визначено потребу в переході до політики розвитку туристично-рекреаційного сектору економіки держави і регіонів з акцентом на посилення ролі та комплексному використанні їх соціогуманістичного потенціалу.

Ключові слова: рекреація, туризм, туристично-рекреаційний сектор, гармонійний розвиток, соціогуманістична парадигма, соціогуманістичний потенціал, регіон, парадигма

Розвиток туристично-рекреаційного сектору економіки України в регіональному розрізі є дуже нерівномірним, позбавленим у більшості випадків стратегічного бачення і віддалених перспектив. Використання «чужого» досвіду і «чужих» підходів не завжди призводить до очікуваних результатів позаяк успіх розвитку туризму і рекреації значною мірою визначається такими складовими, як нестандартність, нові враження, унікальність, неочікуваність тощо, котрі, своєю чергою, потребують нових креативних підходів.

З іншого боку, туристично-рекреаційному сектору, як органічній складовій економіки держави, притаманні усі ті «хвороби» і недоліки, якими вона страждає. Окрім цього, туризм – галузь із значною часткою експортно-імпортних операцій, що узалежнює його також і від глобальних економічних і не тільки проблем, тож будь-які спроби внутрішньої модернізації і удосконалення туристично-рекреаційного сектору, котрі руйнуються зовнішніми деструктивними впливами, позбавлені сенсу.

Традиційні підходи, за якими туризм і рекреація розглядаються в контексті їх розвитку як галузі (сектору) економіки чи просторово-територіального утворення (Ю. О. Веденін, Н. В. Коленда, В. Ф. Кифяк, О. С. Любіцева, Т. І. Ткаченко, Харічков С. К., Л. М. Черчик, В. В. Шмагіна та ін. [1-8]) практично вичерпали себе в сенсі конструктивного бачення

перспектив їх розвитку та зрештою їх місії і завдань у подоланні складних протиріч сучасного світу.

На часі вирішення непростого завдання: визначення гносеологічного підґрунтя і закономірностей та особливостей прояву взаємовпливів туристично-рекреаційної діяльності та загальноцивілізаційних процесів. Адже подальше «недобачання» та ігнорування цих викликів сучасності є не лише науковим інфантилізмом, але й певною мірою безвідповідальністю у звершенні так необхідних сьогодні наукових розвідок і отримання відповідей науки на непрості запитання: У чому криється засаднича причина негативного і руйнівного характеру глобалізаційних процесів і загальноцивілізаційних криз? Якими мають бути нові вектори розвитку людства, і що у їх основу потрібно закласти? Які завдання і яку роль виконуватиме туризм і рекреація у процесі побудови оновленого суспільства?

Пропонована автором наукова розвідка – намагання відшукати якщо не відповіді на поставлені запитання, то хоча б окреслити правильний напрям пошуку, обґрунтувати місце і роль туристично-рекреаційної сфери у реалізації соціогуманістичної парадигми розвитку суспільства, а також перспектив України і її регіонів у цьому процесі.

Необхідність зміни парадигми розвитку туристично-рекреаційної сфери обумовлена не стільки нагромадженими внутрішніми проблемами, скільки назрілою необхідністю зміни світоглядних підходів до майбутнього розвитку людської цивілізації.

У глобалізованому світі спостерігаємо глибоку перманентну кризу, котра має системний і всеосяжний характер і торкається усіх сфер суспільного життя: політики, економіки, фінансів, екології, міжетнічних відносин, гуманітарної сфери тощо. Характер цієї кризи, її тривалість і глибина, практично безрезультатний пошук засобів її подолання переконливо свідчать – людство має прийняти якісно оновлену і кардинально змінену парадигму цивілізаційного розвитку.

Взята на озброєння парадигма «сталого розвитку» (sustainable development) не виправдала очікувань і не запустила механізми оновлення суспільного життя і збереження біосфери. Чому так сталося? – питання, на яке немає однозначної відповіді. Проте чим далі, то стає очевиднішим, що ключовий постулат «сталого розвитку» як «розвитку, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [9], котрий полягає у забезпеченні рівноваги між трьома складовими – економікою, екологією і соціальною сферою – априорі є нездійсненними і міфічними принаймні з двох причин:

- не можемо навіть наближено знати потреби майбутніх поколінь (ні їх видів, ні їх структури й об'ємів) зрештою і яким будуть ці покоління (за демографічними, освітньо-кваліфікаційними, етнічними та ін. показниками у їх кількісних і якісних вимірах) теж складно достеменно спрогнозувати;
- досягнення рівноваги трьох складових – не більше як хороший намір, позаяк немає змоги пересвідчитися у її досягненні: не визначений критерій (показник, індикатор) рівноваги, його числові значення або

ж динаміка змін, не описані засобами математичного апарату рівноважні стани між складовими тріади і їх результуючий вектор, не визначені гранично допустимі значення станів елементів тріади та їх попарних зв'язків тощо.

Той факт, що за понад сорокарічний період ця задача не лише не отримала засобів математичного розв'язку, але й відсутні будь-які варті уваги спроби її пошуку, може свідчити про серйозні логіко-структурні вади у власне постановці задачі (вхідні дані і отримувані результати, взаємозалежності й алгоритм розв'язку).

На підтвердження некоректності трикомпонентності «сталого розвитку» свідчать також твердження вчених із різних наукових сфер щодо хибності підходів, за якими ігнорується четверта складова сталого розвитку – духовна, – без якої людський розвиток у принципі не зможе набути ознак збалансованості. Про це засвідчують як вчені природничих наук: біологи К. Хайлов, О. Празукін, Ю. Юрченко та медик Д. Смолев: «Тісний, органічний зв'язок між станом суспільства і його культурою дуже мало усвідомлений. Нічим не обмежений потік людських бажань спричинив технічний і технологічний прогрес, панування Hard, різко звузивши необхідний суспільству духовний вимір. Проте необхідно розуміти, що без *духовного складника жодного «сталого розвитку» суспільства бути не може*. Неживе і живе на Землі, бездушне і одухотворене – вічна системна пара. Вернадський не раз висловлював думку, що на Землі Біо з'явилося одночасно з Гео» [10, с. 55]; географ Л. Г. Руденко: «Ноосферная парадигма развития трансформировалась от идей В.И. Вернадского, через труды участников Римского клуба ... в понятие устойчивого (сбалансированного) развития ... Эта парадигма ... основывается на достижении сбалансированности экономического, социального, экологического и духовного развития, которая может быть достигнута при соблюдении определенных равновесий» [11, с. 9]; так економісти, екологи і суспільствознавці, зокрема О. І. Крюкова справедливо зазначає: «...екологічна криза є нічим іншим, як нехтуванням моральної етики суспільного господарювання, тобто зневаженням його як явища духовного життя» [12, с. 41]; С. Й. Вовканич акцентує на тому, що: «... слід говорити ... про комплексну нову соціогуманістичну парадигму буття з акцентом на паритетний захист і людини, і нації. Сутність парадигми надзвичайно широка: вона стосується творчо-пошукових, науково-дослідних, проектно-конструкторських та інших життєво необхідних видів інноваційної діяльності на рівні різних продуктивних результатів (не лише винаходів, нових проектів у техніці, а й творів літератури, музики, мистецтва, народних традицій і промислів) як реальних підвалин сталого розвитку держав» [13, с. 10]; В. Я. Шевчук у своєму виступі на Українському екологічному конгресі «Збалансований розвиток України – шлях до здоров'я і добробуту нації» (21 вересня 2007 р., м. Київ) зазначив: «Більшість політиків, учених, освітян, що брали участь у виробленні основних засад екологічної політики, дійшли згоди, що четвертою складовою сталого розвитку має стати культура,

духовність загалом і екологічна культура зокрема. ... гармонізація і системний розвиток – єдиний шлях до здоров'я і добробуту нації. Вивести на цей шлях зможе тільки духовність. А духовність, у свою чергу, як категорію Божественного надбання, формують наука, освіта і культура. Коло або замикається, або введе Україну на спіраль цивілізаційного розвитку» [14, с. 6].

Присутність духовного у системному представленні цивілізаційного розвитку – необхідна умова усунення деформованості конструкції «сталого розвитку», наближення до об'єктивного відображення дійсності формалізованими методами.

На заміну парадигми «сталого розвитку», на глибоке переконання автора, світова спільнота має прийняти парадигму *гармонійного* розвитку, де духовне начало матиме як окреме представлення, так і розглядатиметься в ролі органічного елемента усіх складових: людини, природи, соціуму, економіки, техносфери тощо.

Визнання і прийняття духовного складника дає шанс і відкриває перспективи розвитку людства за *гуманістичним* вектором, за яким турбота про людину і її потреби не обмежується лише матеріальними речами і благами – незмірно важливішими стають потреби духовного (культурного, освітнього, творчого) розвитку і можливості та засоби їх реалізації, а в основу будь-яких взаємовідносин закладаються гуманістичні підходи. «Позитивні зміни суспільства повинні бути пов'язані з проникненням гуманізму, людяності в будь-яку повсякденність...» [15].

Така філософія розвитку виносить на передній план процеси, явища і об'єкти, що акумулюють у собі потужний духовний потенціал. Це насамперед природа як творіння Боже, а також матеріальна і нематеріальна культурна спадщина. Вони у певний спосіб залучаються у різні сфери людської життєдіяльності (виробничі, освітні, культурно-просвітницькі, дозвілля і відпочинок тощо), проте є вид людської діяльності, що потребує одночасного залучення обох ресурсів. Це – рекреація і туризм.

Туристично-рекреаційна діяльність має за мету оздоровлення душі і тіла, розвиток особистості, її культурне збагачення. Французький вчений А. Лефевр зазначав, що рекреація виконує важливу функцію формування особистості засобами гармонізації людини з її навколишнім середовищем: «Формування особистості засобами узгодження, гармонізації людини з її навколишнім середовищем є функцією рекреації» [16].

Важливість рекреації і туризму в забезпеченні людського розвитку відзначають також вітчизняні вчені. Так, О. А. Грішнова зауважує: «Основні цілі людського розвитку формуються у трьох основних напрямках: перший – можливість прожити довге життя, підтримуючи хороший стан здоров'я, другий – доступність знань, одержання освіти, третій – наявність засобів, що забезпечують гідний рівень життя... Як бачимо, усі ці напрями так тісно переплітаються з можливостями людини у сфері рекреації і туризму, що певною мірою ступінь розвитку цих сфер і популярності цих видів життєдіяльності можна вважати індикаторами людського розвитку в країні...

Рівень життя населення відображає можливості доступу людей до матеріальних ресурсів, необхідних для гідного існування, для ведення того способу життя, який людина вважає кращим, наприклад, для підтримання і зміцнення здоров'я (зокрема, в сфері рекреації), для здобуття і розширення освіти, для долучення до інформації й культурних цінностей (в т. ч. за рахунок туризму), для активної участі в житті суспільства» [17].

Туристично-рекреаційна діяльність зазвичай передбачає активні взаємовідносини людини з природою у різних формах і в певних просторово-часових детермінаціях. У найбільш узагальненому і повному вигляді така туристично-рекреаційна діяльність відбувається у межах деякого ландшафту, що представляє інтерес для рекреанта з точки зору його високих оздоровчих властивостей.

З-посеред розроблених новітніх напрямів у науці, зокрема в природничій, заслуговує на увагу теорія *гуманістичного ресурсного потенціалу ландшафтів*, під якими розуміються *природні та антропогенні ландшафтні властивості – унікальні, особливі та звичайні, здатні пробуджувати людські почуття, звертати увагу, викликати пізнавальний або науковий інтерес, впливати на формування людської особистості* [18, с. 17].

Особливого значення набувають *ландшафтно-рекреаційні гуманістичні ресурси*, котрі включають естетичну привабливість, різноманіття (різнобарвність) пейзажу, атрактивність, унікальність, мальовничість та інші ландшафтні властивості та ознаки місцевості, що мають оздоровчий вплив на відпочивальників. *Гуманістична цінність ландшафту* визначається його археологічною значущістю, історичною, етнокультурною, меморіальною тощо – важливими ознаками для розвитку туризму і рекреації.

Однак не тільки і не стільки природні та антропогенні елементи ландшафту є ключовими у встановленні якісних позитивних взаємозв'язків людини і природи. Є щось незмірно важливіше і значиміше, що ріднить і уподібнює людину і природу, спричиняє їх взаємопроникнення і взаємонаповнення. Це – духовне начало – душа.

На підтвердження цієї сентенції наведемо висловлювання О. П. Ковальова щодо внутрішньої духовності світу і гармонії: «...у ландшафтному різноманітті є типова і нетипова складові... Саме останню складову автор пов'язує з уявленням про «творчість» природи. Тільки в такому «творчому оточенні» могла виникнути і розвиватись творча людина. Це саме те, що наповнює довкілля, передусім ландшафт, естетичним і символічним змістом, що зумовлює метафоричність його сприйняття, від якого просто неможливо відмовитись... Але ж яка творчість можлива без духовного початку? Адже духовність – це перш за все відкритість світу, готовність до його сприйняття, пошук гармонії з ним. І чи варто домагатися розуміння механізмів цього пошуку? Чи не слід в цьому питанні довіритися тому самому Богу, який неосяжними шляхами веде світ до гармонії, яку не можна досягнути розумом, але можна сприйняти,

відчутти, треба тільки мати внутрішній духовно збагачений світ. Ось що об'єднує людину з природою – внутрішній духовний світ: не фізичний, не інформаційний, а саме духовний!» [19, с. 61].

Саме духовне начало, що рівноприсутнє в природі і в людині, робить процеси рекреації глибоко проникливими у своїх функціональних проявах, адже людина не обмежується у спілкуванні з природою лише на утилітарному рівні – це завжди комплексне сприйняття певного територіального утворення (ландшафту) з усіма його компонентами – етносом, його традиціями і культурою, історико-культурним надбанням, археологією і сучасною інфраструктурою тощо. Усі вони чинять на рекреанта вплив (усвідомлений і неусвідомлений), де поряд із звичноприйнятним оздоровленням організму відбувається щось значно більше і не менш важливіше – духовний і культурний розвиток, розширення світогляду і знань, взаємопроникнення і взаємозбагачення культур, збереження традицій та історії розвитку етносів і територій.

Розвиток туристично-рекреаційних територій має за мету не лише використання і примноження туристично-рекреаційного потенціалу, його природних компонентів – з позиції загальноцивілізаційного розвитку як об'єктивна дійсність відбуваються процеси значно важливіші – збереження етносу, історії і культур – усе те, що забезпечує духовний розвиток. Як справедливо відзначив В. Гетьман: «...відтворені природні (національні) ландшафти за значенням у збереженні етносу можна порівняти з місцем церкви у спасінні людських душ. Заповідний (етнічний) ландшафт містить у собі високий виховний потенціал (актуал). Його естетика виховує, вражає. Людина, вбираючи в себе враження від споглядання прекрасного, збагачується духовно» [20, с. 21].

Тому потенціал туристично-рекреаційних територій не обмежений суто рекреаційним у його звичному розумінні потенціалом – це завжди *соціогуманістичний потенціал*, де рекреаційний – лише його складова. Таке розширене трактування функціоналу туристично-рекреаційних територій висуває нові вимоги до перспективного бачення – місії – їх розвитку і використання, що надзвичайно співзвучні із засадами гармонійного розвитку суспільства, його гуманістичного і духовного спрямування.

Соціогуманістичний потенціал ландшафтного різноманіття України та її регіонів надзвичайно потужний, але майже не досліджений з точки зору реалізації його можливостей як комплексного ресурсу для практичного використання в туризмі та рекреації.

Україна та її регіони володіють широким спектром природних туристично-рекреаційних ресурсів, мають багату і різноманітну культуру і традиції, історію та історико-культурну спадщину, великий потенціал духовного розвитку, культурного збагачення і оздоровлення. Рекреаційно-туристична діяльність може успішно здійснюватися практично у кожному з регіонів. З огляду на компонентне представлення регіонального соціогуманістичного потенціалу кожен регіон матиме свій спектр рекреаційно-туристичних послуг

індивідуального і неповторного набору і поєднання. Це практично робить необмеженими можливості створення нових пакетів туристично-рекреаційних послуг, максимально наближеними до індивідуалізованих потреб споживачів-рекреантів.

Виходячи з потреб оновлення загальної парадигми розвитку суспільства і переходу до його гармонійного розвитку, потребує коректив і загальна політика розвитку туристично-рекреаційного сектора держави та його регіональних комплексів з акцентом на посилення ролі та комплексне використання соціогуманістичного потенціалу туристично-рекреаційних територій, особливо його духовної складової. Таке бачення перспектив розвитку рекреації і туризму є найбільш відповідним з позицій пошуку ефективних чинників закладення основ міцного здоров'я від народження і підтримання його впродовж усього життя людини, гармонійного розвитку особистості; раціонального й ефективного використання природних оздоровчих і рекреаційних ресурсів; забезпечення належного розвитку рекреаційно-туристичних комплексів як одного із чинників гармонійного розвитку регіонів і держави. Формування політики комплексного використання соціогуманістичного рекреаційного потенціалу території як основи гармонійного розвитку держави і регіонів може бути предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Веденин Ю. А. Динамика территориальных рекреационных систем / Ю. А. Веденин. – М. : Наука, 1982. – 156 с.
2. Калитюк В. А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку / В. А. Калитюк. – К. : Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 1999. – 162 с.
3. Кифяк В. Ф. Стратегія розвитку територіальних рекреаційних систем: теорія, методологія, практика : монографія / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – 432 с.
4. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) : [3-є вид., перероб. та доп.] / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2006. – 436 с.
5. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : [монографія] / Т. І. Ткаченко ; 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. – 463 с.
6. Черчик Л. М. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка : монографія / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда. – Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2008. – 235 с.
7. Управління економікою рекреаційних територій, галузей і підприємств : зб. наук. пр. / НАН України. Інститут економіко-правових досліджень ; від. ред. В. К. Мамутов. – Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. – 276 с.
8. Шмагина В. В. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития / В. В. Шмагина, С. К. Харичков. – Одесса : Інститут проблем ринка и економіко-екологічних дослідвань НАН України, 2000. – 69 с.
9. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) : [пер. з англ.]. – 2-ге вид. – К. : Інтелсфера, 2000. – 360 с.
10. Хайлов К. В. І. Вернадський і біосфера на початку XXI століття / К. Хайлов, О. Празукін, Ю. Юрченко, Д. Смолен // Світогляд. – 2013. – № 2 (40). – С. 50-55.

11. Руденко Л. Г. Ноосферная философия В.И. Вернадского – фундамент устойчивого (сбалансированного) планетарного развития / Л. Г. Руденко // Український географічний журнал. – 2013. – № 2. – С. 7-12.
12. Крюкова О. І. Екологічна криза як прояв морально-етичних проблем економіки / О. І. Крюкова // Економічний часопис-XXI. – 2010. – № 1-2. – С. 40-43.
13. Вовканич С. Й. Україні потрібна нова філософія буття нації та людини / С. Й. Вовканич // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : зб. наук. пр. / гол. ред. В. Г. Воронкова. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА. – 2012. – № 9. – С. 29-46.
14. Шевчук В. Я. Збалансований розвиток України – шлях до здоров'я і добробуту нації / В. Я. Шевчук // Екологічний вісник. – 2007. – № 5(45). – С. 4-6.
15. Шихардин Н. В. Концепция повседневности в неомарксизме А. Лефевра [Электронный ресурс] / Н. В. Шихардин // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 7. Философия. Социология и социальные технологии. – 2008. – №1. – С. 16-19. – Режим доступа : <http://www.volsu.ru/rus/structure/IZDAT/vst2008/020103.pdf>
16. Лефевр А. Производство пространства / А. Лефевр ; пер. с фр. С. А. Эфирова // Социологическое обозрение. – 2002. – Т. 2 – № 3. – С. 27-29.
17. Грішнова О. А. Туризм і рекреація як чинники людського розвитку [Електронний ресурс] / О. А. Грішнова // Інформаційні технології в управлінні туристичною та курортно-рекреаційною економікою : Матеріали доповідей II наук.-практ. конф. (Бердянськ, 15-16 вересня 2006 р.). – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/grishnova.htm
18. Гетьман В. Культура кожного етносу є культурою екологічною... / В. Гетьман // Рідна природа. – 2002. – № 4. – С. 15-18.
19. Ковальов О. П. Проблема людини і географія майбутнього: чи є достатнім наукове відображення геопростору? / О. П. Ковальов // Український географічний журнал. – 2001. – № 1. – С. 57-62.
20. Гетьман В. Національний ландшафт та етнос / В. Гетьман // Науковий світ. – 2010. – № 1. – С. 18-21.

References

1. Vedenin, Y. A. (1982). *Dinamika territorial'nykh rekreatsionnykh sistem [Dynamics of territorial recreation systems]*. Moscow: Nauka. [in Russian].
2. Kalytyuk, V. A. (1999). *Rekreatsinyo-turystychnyy kompleks v umovakh rynku [Recreation and tourism complex in the market conditions]*. Kyiv: Council of Studying of Productive Forces of Ukraine of the NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
3. Kyfyak, V. F. (2010). *Stratehiya rozvytku terytorial'nykh rekreatsinykh system: teoriya, metodolohiya, praktyka [The strategy of development of territorial recreation systems: theory, methodology, practice]*. Chernivtsi: Books-XXI. [in Ukrainian].
4. Lyubitseva, O. O. (2006). *Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) [Market of Tourism Services (Geospatial Aspects)]*. (3d ed.). Kyiv: Alterpress. [in Ukrainian].
5. Tkachenko, T. I. (2009). *Stalyy rozvytok turizmu: teoriya, metodolohiya, realiyi biznesu [Sustainable tourism development: theory, methodology, business realities]* (2d ed.). Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. [in Ukrainian].
6. Cherchyk, L. M., & Kolenda, N. V. (2008). *Stratehichnyy potentsial rekreatsinyoi systemy rehionu: teoriya, metodolohiya, otsinka [Strategic potential of the region's recreational system: theory, methodology, evaluation]*. Lutsk: Lutsk National Technical University. [in Ukrainian].
7. Mamutov, V. K. (Ed.). (2008). *Upravlinnya ekonomikoyu rekreatsinykh terytoriy, haluzey i pidpryyemstv [Management by Economy of Recreational Areas, Branches and Enterprises]*. Donetsk: South-East Ltd. [in Ukrainian].
8. Shmagina, V. V., & Kharichkov, K. S. (2000). *Rekreatsiya i turizm v sisteme sovremennykh prioritetov sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya [Recreation and tourism in the system of current priorities of socio-economic development]*. Odessa: Institute of Market Problems and Economic-and-Ecological Research of the NAS of Ukraine. [in Russian].

9. United Nations. (2000). *Prohrama diy «Poryadok dennyy na XXI stolittya» [Agenda 21: Programme of Action for Sustainable Development]* (Programme adopted at the United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), held in Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992) (2d ed.). Kyiv: Intelsfera. [in Ukrainian].
10. Haylov, K., Prazukin, O., Yurchenko, Yu., & Smolyev, D. (2013). V. I. Vernadsky i biosfera na pochatku XXI stolittya [V. I. Vernadsky and biosphere at early XXI century]. *Svitohlyad – Worldview*, 40(2), 50-55. [in Ukrainian].
11. Rudenko, L. G. (2013). Noosfernaya filosofiya V. I. Vernadskogo – fundament ustoychivogo (sbalansirovannogo) planetarnogo razvitiya [Noospheric philosophy of V.I. Vernadsky – Foundation for sustainable (balanced) planetary development]. *Ukrayins'kyi heohrafichnyy zhurnal – Ukrainian Geographical Journal*, 2, 7-12. Kyiv: Institute of Geography of Ukrainian NAS. [in Russian].
12. Kryukova, O. Í. (2010). Ekolohichna kryza yak proyav moral'no-etychnykh problem ekonomiky [The ecological crisis as a manifestation of the moral and ethical problems of the economy]. *Ekonomichnyy chasopys-XXI – The Economic Annals-XXI*, 1-2, 40-43. Kyiv: Institute of Social Transformation. [in Ukrainian].
13. Vovkanych, S. Y. (2012). Ukrayini potribna nova filosofiya buttya natsiyi ta lyudyny [Ukraine needs a new philosophy of life of the nation and human]. In V. Voronkov (Ed.), *Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi [Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy]*: Vol. 9 (pp. 29-46). Zaporizhzhya: Zaporizhzhya State Engineering Academy. [in Ukrainian].
14. Shevchuk, V. Y. (2007). Zbalansovany rozvytok Ukrayiny – shlyakh do zdorov'ya i dobrobutu natsiyi [Balanced development of Ukraine – the path to health and welfare of the nation]. *Ekolohichnyy visnyk – Ecological Bulletin*, (45)5, 4-6. [in Ukrainian].
15. Shikhardin, N. V. (2008). Kontseptsiya povsednevnosti v neomarksizme A. Lefebvre [The concept of everyday life in Neomaxism A. Lefebvre]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 7. Filosofiya. Sotsiologiya i sotsial'nyye tekhnologii – Bulletin of the Volgograd State University. Series 7. Philosophy. Sociology and Social Technologies*, 1, 16-19. Retrieved from <http://www.volsu.ru/rus/structure/IZDAT/vst2008/020103.pdf> [in Russian].
16. Lefebvre, H. (2002). Proizvodstvo prostranstva [The production of space] (Original work published in 1967). *Sotsiologicheskoye obozreniye – Russian Sociological Review*, 2.3, 27-29. [in Russian].
17. Grishnova, O. A. (2006). Turyzm i rekreatsiya yak chynnyky lyuds'koho rozvytku [Tourism and recreation as factors of human development]. In *Informatsiyi tekhnolohiyi v upravlinni turystychnoyu ta kurortno-rekreatsiynoyu ekonomikoyu [Information technology in the management of tourism and recreation economies]*. Proceedings of the II International Conference, Berdyansk, 2006, September 15-16. Retrieved from http://tourlib.net/statti_ukr/grishnova.htm [in Ukrainian].
18. Hetman, V. (2002). Kul'tura kozhnoho etnosu ye kul'turoyu ekolohichnoyu... [Culture of each ethnic group is the environmental culture...]. *Ridna pryroda – Mother Nature*, 4, 15-18. [in Ukrainian].
19. Kovalyov, O. P. (2001). Problema lyudyny i heohrafiya maybutn'oho: chy ye dostatnim naukovye vidobrazhennya heoprostoru? [The problem of human and geography of the future: is there enough scientific reflection of geospace?]. *Ukrayins'kyi heohrafichnyy zhurnal – Ukrainian Geographic Magazine*, 1, 57-62. [in Ukrainian].
20. Hetman, V. (2010). Natsional'nyy landshaft ta etnos [National landscape and ethnicity]. *Naukovyy svit – The scientific world*, 1, 18-21. [in Ukrainian].

Hulych O. I. Prospects of Ukraine and its regions in the implementation of socio-humanistic paradigm of development of tourist and recreational sector of economy.

The successful development of tourism and recreation industry is largely dependent not only on the internal motivations and factors, as of the factors of the environment, the general civilizational development vectors. It is noted that the deep permanent crisis of the globalized world require changes of ideological approaches to the future of mankind. The arguments about the impossibility of implementing paradigm of development of «sustainable development» and the need for its constructive update. The necessity to move to a harmonious development of civilization, which is based on a spiritual basis. In the article an attempt to justify the place and role of tourism and recreational areas in the implementation of socio humanistic

paradigm of development of social development and prospects of Ukraine and its regions in this process. The importance and objectives of recreation and tourism in providing humanistic vector of social development, fulfillment of the important features of identity formation means harmonizing man with his environment, human development in general is specified. A special attention is paid to the fundamental (basic) spatial form of tourism and recreational activities – landscape – its humanistic resource potential and its humanistic values, landscape and recreational resources humanistic, atypical component of the landscape - the spiritual. Is accented on the need of advanced treatment of functional tourist and recreational area and asked to identify it as a socio humanistic potential, where tourism and recreational potential is considered as its component. It is noted that Ukraine and its regions have a wide range of natural tourist and recreational resources are rich and diverse culture and traditions, history, historical and cultural heritage, the great potential of cultural development, cultural enrichment and recreation. Recreation and tourism activities can be successfully implemented in almost every region. Given the component representation of regional socio humanistic potential of each region will have its own range of recreational and tourist services and unique set of individual profile and it's combination. It almost makes unlimited opportunities to create new packages of tourist and recreational services, as close to the individualized needs of consumers-tourists. According to the principles of harmonious development the need to move to a policy of development tourist and recreational sector of the state and regions with an emphasis on strengthening the role and use of complex socio humanistic potential is identified. Formation of policy use of complex socio humanistic recreational potential of the territory as a basis for the harmonious development of the state and the regions may be the subject of further scientific studies.

Key words: recreation, tourism, tourism and recreation sector, harmonious development, socio-humanistic paradigm, socio-humanistic potential, region paradigm.

Гулич О. И. Перспективы Украины и ее регионов в реализации социогуманистической парадигмы развития рекреационно-туристического сектора экономики.

Обоснована необхідність оновлення парадигми «устойчивого развития» и перехода к гармоничному цивилизационного развития с учетом его духовной составляющей. Указано на значение и задачи рекреации и туризма в обеспечении гуманистического вектора развития общества. Особое внимание уделено основной (базовой) пространственной форме туристско-рекреационной деятельности – ландшафта – его гуманистическом ресурсному потенциалу и его гуманистическим ценностям, ландшафтно-рекреационным гуманистическим ресурсам, нетипичной составляющей ландшафта – духовной. Акцентировано на необходимости расширенного трактовка функционирования туристско-рекреационной территории и предложено определять его как социогуманистический потенциал, где туристско-рекреационный потенциал рассматривается как его составляющая. Согласно принципам гармоничного развития определена потребность в переходе к политике развития туристско-рекреационного сектора экономики государства и регионов с акцентом на усиление роли и комплексном использовании их социогуманистического потенциала.

Ключевые слова: рекреация, туризм, туристско-рекреационный сектор, гармоничное развитие, социогуманистического парадигма, социогуманистический потенциал, регион, парадигма.

Гулич Ольга Іванівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу регіональної екологічної політики Інституту регіональних досліджень НАН України (e-mail: hulych@ukr.net).

Надійшло 23.09.2014 р.